

INDEXIKALIZMUS, SÉMANTICKÝ MINIMALIZMUS A PRAVDIVOSTNÝ OBSAH

MARIÁN ZOUHAR, Filozofický ústav SAV, Bratislava

ZOUHAR, M.: Indexicalism, Semantic Minimalism and Truth-Conditional Content
FILOZOFIA 67, 2012, No 9, p. 705

It is sometimes claimed that the semantic (i.e., truth-conditional) content of an utterance consists of the semantic contents of its constituting expressions and their mode of composition, i.e., all constituents of the semantic content correspond to some linguistic item in the sentence uttered or other. This is claimed in particular by the proponents of the so-called semantic minimalism. The paper aims to show that indexicalism, which is often supposed to be a rival to semantic minimalism, is in fact a version of it. Indexicalism is willing to recognize, over and above explicit linguistic items, also the implicit ones. It is argued in the paper that semantic minimalism is capable to accommodate this idea without much ado.

Keywords: Contextualism – Indexicalism – Proposition expressed – Semantic minimalism – Syntactic item

1. Úvod. Keď vo vhodnej situácii vysloví hovorca pred adresátom slová

(1) Albert vyhral

a má v úmysle uskutočniť seriózný rečový akt tvrdenia, pričom nepoužíva slová ironicky ani metaforicky, je úprimný a jasne dá najavo, že nemieni komunikovať žiadnu griceovskú konverzačnú implikatúru, je veľmi pravdepodobné, že adresát výpovedi (správne) porozumie ako vyjadrujúcej propozíciu

(1p) »Albert vyhral X«,¹

kde X zastupuje konkrétnu udalosť (súťaž, preteky, stávkú atď.), pokiaľ, je pravda, z celkovej komunikačnej situácie adresátovi zrejme, že sa diskutuje o X.² Ako máme vyhodnotiť túto skutočnosť?

V prvom rade si treba všimnúť, že nie všetky zložky, ktoré sa vyskytujú v propozícii

---

¹ Takéto kurzívou písané výrazy budem považovať za významy, t. j. napríklad za propozície, resp. zložky propozícií.

² X môže zastupovať aj bližšie neurčenú udalosť, ktorú by sme zachytili použitím slova „niečo“, a podobne.

(1p),³ zodpovedajú syntaktickým jednotkám, ktoré možno vidieť vo výraze (1). *Syntaktické* jednotky môžu byť buď *lexikálne* – a v takom prípade ide o slová, ich prípony alebo predpony –, alebo *gramatické* – a v takom prípade ide o gramatické tvary slov, napríklad gramatický čas, vid, rod atď. Zdá sa, že (1) je veta, ktorá pozostáva z unárneho predikátu „... vyhral“ a jeho argumentu „Albert“. Lenže v propozícii (1p) sa vyskytuje binárny vzťah »... vyhral ...« a jeho dva argumenty »Albert« a »X«. Odkiaľ sa vzala zložka »X«? Ako je možné, že unárnemu predikátu zodpovedá binárny vzťah? Na tieto otázky možno dať v zásade tri rôzne druhy odpovedí:

1. Je len komunikačnou ilúziou, že obsahom (1) (vzhľadom na kontext) je propozícia (1p); v skutočnosti je ním obsah, ktorý pozostáva z vlastnosti »... vyhral« a argumentu »Albert«. Propozícia (1p) je len pragmaticky implikovaná, ide o propozíciu, ktorú *mieni* hovorca svojím tvrdením, teda rečovým aktom, no nie je to obsah, ktorý *vyjadrujú* slová, ktoré v tvrdení použil.

2. Obsahom (1) (vzhľadom na kontext) je skutočne propozícia (1p). Na základe kontextu použitia sa totiž spúšťajú určité procesy, ktoré obsah obohacujú podľa potreby o ďalšie zložky. V našom prípade ide o procesy, ktoré doplnili neartikulovanú zložku »X« a nahradili vlastnosť vzťahom. Obsah pozostávajúci z vlastnosti »... vyhral« a argumentu »Albert« je fakticky irelevantný.

3. Obsahom (1) (vzhľadom na kontext) je skutočne propozícia (1p), no je gramatickou ilúziou, že (1) pozostáva z unárneho predikátu a jeho argumentu. Analýza totiž ukáže, že predikát z (1) je fakticky binárny, pričom namiesto plnohodnotného druhého argumentu sa na úrovni logickej formy vyskytuje len premenná. Na základe kontextu použitia sa hodnotou premennej stáva zložka »X«.

Tieto tri možné odpovede (či, presnejšie, druhy odpovedí) sú typické pre tri prístupy pri vysvetľovaní interakcie medzi vyjadreným obsahom a kontextom použitia, ktoré sa v literatúre považujú za štandardné. Prvá z nich je charakteristická pre tzv. *sémantický minimalizmus*, druhá zase pre *kontextualizmus* a tretia pre *indexikalizmus*. Rozdiel medzi nimi by sme mohli charakterizovať presnejšie pomocou niektorých teoretických pojmov. Nech *doslovným významom* výrazu je taký obsah, ktorý výraz vyjadruje výlučne na základe *sémantických konvencií* pre jednoduché výrazy a spôsobu syntaktického usporiadania týchto výrazov do zloženého výrazu; žiadne iné faktory, napríklad stav sveta a podobne, neovplyvňujú doslovný význam výrazu. Doslovný význam výrazu nemusí byť tým, čo sa vyjadrilo jeho konkrétnym použitím vzhľadom na určitý kontext. Ak totiž obsahuje kontextovo citlivý výraz, to, čo sa jeho použitím vyjadří, bude závisieť aj od toho, akú hodnotu nadobudne tento výraz vzhľadom na daný kontext použitia.⁴ Kontextovo

³ V celej stati budem ignorovať skutočnosť, že slovesá vo vetách majú istý gramatický tvar, ktorý niekedy indikuje (aspoň približný) čas opisanej udalosti, javu atď., a teda by mal byť súčasťou vyjadrenej propozície.

⁴ Najbežnejším príkladom kontextovo citlivých výrazov sú indexické výrazy, teda osobné zámená, ukazovacie zámená, príslovkové určenia času a miesta a výrazy, ktoré takéto slová obsahujú ako svoje zložky (privlastňovacie deskripcie, zložené demonstratíva atď.). Bežne sa sem zaraďujú aj niektoré

podmienené priradenie sémantických hodnôt kontextovo citlivým výrazom (resp. kontextovo citlivým syntaktickým jednotkám vo všeobecnosti) nazveme *minimálnym vplyvom kontextu*. Ak výrazom je syntakticky kompletný výrok, tak vyjadruje *propozíciu*, ktorá je primárnym nositeľom pravdivostnej hodnoty (výrok je sekundárnym nositeľom pravdivostnej hodnoty); *propozícia* je teda *pravdivostným obsahom* výroku.⁵ Pravdivostný obsah je druhom *sémantického* či *vyjadreného* obsahu; tieto termíny treba chápať širšie, lebo sa týkajú aj viet iných druhov, ba dokonca aj nevetných výrazov.

Teraz môžeme povedať, že podľa sémantického minimalizmu je pravdivostný obsah buď totožný s doslovným významom, ak výrok neobsahuje žiadne kontextovo citlivé výrazy, alebo – ak obsahuje kontextovo citlivé výrazy – je odvodený z doslovného významu len na základe minimálneho vplyvu kontextu. Podľa kontextualizmu pravdivostný obsah nie je (niekedy, často, resp. vôbec – to závisí od konkrétnej verzie kontextualizmu) totožný s doslovným významom, a dokonca ani s tým, čo dostaneme z doslovného významu na základe minimálneho vplyvu kontextu; musíme totiž zohľadniť neminimálne vplyvy kontextu použitia, aby sme mohli určiť pravdivostný obsah výroku (vzhľadom na daný kontext použitia).⁶ Napokon, podľa indexikalizmu je pravdivostný obsah odvodený z doslovného významu na základe minimálneho vplyvu kontextu, no ten sa neprejavuje len priradením sémantických hodnôt *explicitným* kontextovo citlivým výrazom, ktoré sa ukazujú na povrchovej úrovni výrazu, ale aj priradením hodnôt *implicitným* kontextovo citlivým výrazom, ktoré sa vyskytujú len na (skrytej) úrovni logickej formy.

Zdalo by sa, že indexikalizmus je akousi prostrednou formou medzi sémantickým minimalizmom a kontextualizmom: Na jednej strane totiž nepredpokladá neminimálne vplyvy kontextu pri determinácii pravdivostného obsahu výroku, ale na druhej strane fakticky rozširuje chápanie minimálnych vplyvov kontextu. Téza, ktorú chcem v stati prezentovať, znie: Indexikalizmus je vo svojej podstate len verziou sémantického minimalizmu, a teda nepredstavuje prístup iného *druhu* k determinácii pravdivostného obsahu výroku (vzhľadom na jeho kontext použitia).

---

substantíva (napríklad „nepriateľ“, „imigrant“ atď.) alebo adjektíva („cudzí“, „importovaný“ atď.), prípadne aj ďalšie výrazy. Použitie kontextovo citlivého výrazu má dvojzložkový význam: jednou zložkou významu je všeobecné a kontextovo nezávislé pravidlo, ktoré slúži na výber referenta (v širokom zmysle slova) použitia výrazu vzhľadom na príslušný kontext, a druhou zložkou je referent, ktorý sa spravidla považuje za zložku *propozície* vyjadrenej výrokom s indexickým výrazom (vzhľadom na kontext jeho použitia). Príkladom dvojzložkovej sémantickej teórie je Kaplanova koncepcia indexických výrazov (ktorá sa dá rozšíriť aj na ďalšie kontextovo citlivé výrazy (pozri Zouhar 2011, 75) – prvú zložku Kaplan nazýva *charakter* výrazu a druhú *obsah* výrazu.

⁵ V stati sa budem zaoberať len výrokmi a vety ostatných druhov ponechávam bokom.

⁶ Neminimálne vplyvy kontextu použitia spočívajú v tom, že sa do vyjadrenej *propozície* dostanú zložky, ktoré nie sú artikulované na jazykovej úrovni. Sémantický minimalizmus takéto vplyvy *ako sémanticky relevantné* odmieta, no kontextualizmus ich legitimizuje. Príkladom najviac diskutovaného neminimálneho vplyvu je *voľné obohatenie* (pozri napríklad Recanati 2004 alebo 2010, prípadne Zouhar 2011). Neminimálne vplyvy kontextualisti síce považujú za *pragmatické* procesy, no zároveň ich považujú za *sémanticky relevantné*.

2. Dve verzie sémantického minimalizmu. Začnime hlavnými vymedzeniami sémantického minimalizmu.⁷ Hoci v literatúre možno naraziť na viaceré vzájomne odlišné charakteristiky sémantického minimalizmu, domnievam sa, že mnohé z nich sa dajú vzájomne redukovať. V zásade možno zrekonštruovať dve hlavné verzie tohto prístupu, ktoré nie sú vzájomne zlučiteľné, hoci majú viaceré aspekty spoločné. Možno ich formulovať takto:

A. Pravdivostný obsah výroku je totožný s obsahom, ktorý je spoločný všetkým jeho použitiam.

B. Pravdivostný obsah výroku je totožný s obsahom, ktorý vyjadrujú jazykové výrazy ako typy nezávisle od akéhokoľvek použitia.

Podľa verzie B sú v kompetencii sémantickej teórie výrazy ako typy a ich obsah, kým podľa verzie A sa sémantika zaoberá aj použitiami (realizáciami) výrokov.

Minimalizmus verzie A charakterizovali H. Cappelen a E. Lepore:

„Sémantický obsah vety *v* je obsah, ktorý majú spoločný všetky použitia *v*. Ide o obsah, ktorý vyjadrujú všetky použitia *v* bez ohľadu na to, ako sa líšia kontexty ich použitia. Je to aj obsah, ktorý môže uchopiť a reprodukovať ten, kto nepozná relevantné črty kontextu, v ktorom sa *v* použila“ (Cappelen, Lepore 2005, 143).

Podobne sa vyjadruje aj S. Soames:

„Sémantickým obsahom vety vzhľadom na kontext je informácia, ktorú kompetentný hovorca/adresát môže s istotou chápať tak, že sa tvrdí a vyjadruje výpoveďou usutočnenou pomocou danej vety v danom kontexte nezávisle od toho, čo ďalšie sa môže tvrdiť, vyjadrovať alebo oznamovať. Ide o akýsi najmenší spoločný menovateľ určený jazykovým poznaním, ktoré majú spoločné všetci kompetentní hovorcovia, spolu s kontextovo relevantnými faktmi, ako sú čas, miesto a aktér kontextu, identita indivíduí, na ktoré hovorca ukazuje, a referenty mien vzhľadom na daný kontext. Sémantický obsah vety takto vystupuje ako akési minimálne jadro, okolo ktorého hovorca/adresát môže usporadúvať všetky informácie, ktoré sa pomocou danej vety komunikujú vzhľadom na daný kontext“ (Soames 2002, 109).

Ak použijem Soamesov termín, sémantickým obsahom vety má byť akýsi *najmenší spoločný menovateľ* všetkých použití tejto vety. To, v čom sa použitia tej istej vety líšia, by teda nemalo byť súčasťou sémantického obsahu vety, ale malo by byť súčasťou obsahu iného druhu.

Malo by byť zrejmé, že v prípade výroku, ktorý neobsahuje indexické výrazy, je najmenším spoločným menovateľom všetkých jeho použití vyjadrená propozícia. Na základe toho by sme mohli povedať, že ak výrok obsahuje nejaký indexický výraz, najmenším spoločným menovateľom jeho použití by nemala byť propozícia, ale obsah, z ktorého propozíciu dostaneme, keď doň doplníme hodnotu indexického výrazu vzhľa-

---

⁷ Diskusiu o niektorých verziách sémantického minimalizmu možno nájsť aj v stati (Mácha 2012).

dom na daný kontext. Situácia je však trochu komplikovanejšia. Podľa Soamesa je totiž sémantický obsah výroku určený aj „kontextovo relevantnými faktmi, ako sú čas, miesto a aktér kontextu...“. Tieto faktory majú zabezpečiť, že hodnoty indexických výrazov (vzhľadom na kontext ich použitia) majú svoje miesto v sémantickom obsahu výroku, a teda aj v tom, čo je najmenším spoločným menovateľom všetkých jeho použití. Na inom mieste tvrdí, že sémantickým obsahom vety v vzhľadom na kontext k je to, čo by sa tvrdilo použitím v „v akomkoľvek normálnom kontexte, v ktorom je referencia všetkých indexických výrazov obsiahnutých vo v totožná s ich referenciou vzhľadom na k “ (Soames 2002, 106). V podobnom duchu píše aj H. Cappelen a E. Lepore: „[S]émantickým obsahom vety v je propozícia, ktorú vyjadrujú všetky použitia v (ak sémantické hodnoty zjavných kontextovo citlivých výrazov vo v budú stabilné)“ (Cappelen, Lepore 2005, 2-3). To znamená, že pojem najmenšieho spoločného menovateľa máme vzťahovať na všetky použitia vety, ktoré sa *nelíšia* v tom, aké hodnoty nadobúdajú indexické výrazy obsiahnuté vo vete vzhľadom na kontext použitia. Aj v prípade výrokov s indexickými výrazmi teda možno konštatovať, že najmenším spoločným menovateľom všetkých *relevantných* použití výroku je propozícia.

Azda treba dodať, že podľa Cappelenovho a Leporovho sémantického minimalizmu sú kontextovo citlivé len slová zaradené do relatívne malej *základnej množiny kontextovo citlivých výrazov* (Cappelen, Lepore 2005, 2). Kontextová citlivosť výroku sa tak vyčerpáva len tým, že obsahuje výraz zo základnej množiny; nič iné nemôže mať vplyv na to, či výrok vzhľadom na rôzne kontexty vyjadruje rôzne propozície. Iné prípady kontextovej citlivosti nie sú na sémantickej úrovni prípustné, ale týkajú sa výlučne pragmatickej vrstvy významu, teda mienených či implikovaných propozícií. Základnú množinu tvoria typické indexické výrazy (osobné či ukazovacie zámená, príslovkové určenia času alebo miesta) a niektoré ďalšie kontextové výrazy (napríklad „nepriateľ“, „cudzinec“, „imigrant“, „domáci“, „národný“, „importovaný“ atď.).

F. Recanati – ktorý je, mimochodom, jedným z najhlasnejších kritikov sémantického minimalizmu – nazýva propozície, ktoré som tu charakterizoval ako najmenší spoločný menovateľ použití výroku, *minimálnymi propozíciami* (pozri napríklad Recanati 2004, 8 a n.).⁸ Minimálne propozície sú teda jednou z typických črt sémantického minimalizmu. Cappelen a Lepore identifikujú nasledujúce kroky, ktoré treba urobiť, aby sme určili, akú propozíciu sémanticky vyjadruje veta (resp. jej použitie) vzhľadom na určitý kontext (Cappelen, Lepore 2005, 144-145):

1. Treba stanoviť sémantické hodnoty všetkých výrazov obsiahnutých v danej vete.
2. Treba špecifikovať všetky relevantné kompozičné významové pravidlá daného jazyka.
3. Treba zjednotiť všetky viacznačné výrazy danej vety.
4. Treba spresniť všetky vágne výrazy danej vety.

---

⁸ Toto Recanatiho označenie malo mať pôvodne ironický a dehonestujúci význam, no uchytilo sa aj medzi prívržencami sémantického minimalizmu a stalo sa oficiálnym technickým termínom.

5. Treba stanoviť sémantické hodnoty všetkých kontextovo citlivých výrazov z danej vety.

Z toho vidíme, že vyjadrená propozícia obsahuje *len* zložky, ktoré zodpovedajú výrazom obsiahnutým vo vete; nič iné sa do vyjadrenej propozície nedostane, hoci na úrovni pragmaticky implikovaného obsahu sa môžu vyskytovať aj také zložky, ktoré nezodpovedajú ani jednej zložke vety.

Môžeme teda podčiarknuť nasledujúce tézy, ktoré sú typické pre prvú verziu sémantického minimalizmu:⁹

- A1. Propozície, ktoré sú sémanticky vyjadrené jednotlivými použitiami toho istého výroku vzhľadom na príslušne kontexty, sa líšia nanajvýš zložkami, ktoré zodpovedajú kontextovo citlivým výrazom obsiahnutým vo výroku.
- A2. Propozícia, ktorú výrok sémanticky vyjadruje vzhľadom príslušný kontext, pozostáva len z takých zložiek, ktoré zodpovedajú výrazom obsiahnutým vo výroku.

Prejdime teraz k verzii B; nehovorí sa v nej o použitíach výrazov, ale o výrazoch ako typoch:

„... [minimálna] sémantická teória v pravom zmysle slova by sa mala zaoberať doslovným významom viet ako typov... sémantický obsah je kontextovo invariantný pojem: Nezávisle od toho, kedy alebo kde sa vetný typ realizuje, význam zostane nezmenený“ (Borg 2004, 19-20).

Sémantická teória má ignorovať všetky faktory, ktoré súvisia s používaním jazyka, a teda skúma sémantický obsah výrazov ako typov, keďže tie sú nezávislé od používania. Keby sa sémantická teória mala zaoberať použitiami výrazov, nie výrazmi ako typmi, do hry by sa dostalo množstvo ďalších problémov, ktoré už nemajú sémantickú povahu. Keďže kontext použitia nemá žiadny vplyv na to, čo je sémantickým obsahom výrazu, môžeme si

---

⁹ Vo všeobecnosti možno povedať, že každý syntakticky kompletný výrok vyjadruje podľa tejto verzie sémantického minimalizmu kompletnú propozíciu. Túto tézu však neakceptujú všetci prívrženci minimalizmu. Patrí medzi nich spomínaný S. Soames, ale aj K. Bach. Soames konštatuje: „Hoci významom alebo obsahom vety v často býva kompletná propozícia..., v určitých prípadoch – napríklad v prípade viet, ktoré obsahujú genitívne väzby ako ‚Johnovo auto‘ – to môže byť len kostra alebo čiastočná špecifikácia takejto propozície“ (Soames 2009, 280). V podobnom zmysle Bach používa termín *propozičný radikál* (napríklad Bach 1994): Propozičné radikály obsahujú prázdne miesta a stanú sa z nich propozície, keď sa tieto prázdne miesta zaplnia vhodnými sémantickými objektmi. Zdôrazňujem, že Soames aj Bach *sú* sémantickými minimalistami *napriek* tomu, že akceptujú propozičné radikály či kostry. Tvrdia totiž, že takéto nekompletné propozície sú *sémantickým obsahom* vety (vzhľadom na daný kontext použitia). Aj viacerí kontextualisti prijímajú propozičné radikály (Carston 2002), ale zároveň tvrdia, že takéto entity nie sú sémantickým obsahom vety (vzhľadom na daný kontext použitia), ale len jej doslovným významom; sémantický obsah musí byť nejakým obohatený, a teda to, čo sa povie použitím vety, je až skompletizovaná propozícia. Propozičné kostry či propozičné radikály však ponechávam v tejto stati bokom.

ľahko uvedomiť, že „[s]émantický obsah vety je plne určený syntaktickou štruktúrou a lexikálnym obsahom: Význam vety sa vyčerpáva významom jej častí a spôsobom ich zloženia“ (Borg 2010, 54). Toto konštatovanie je blízkym príbuzným druhej tézy, ktorú sme pred chvíľou identifikovali v rámci sémantického minimalizmu verzie A.

Zásadná odlišnosť tejto verzie sémantického minimalizmu od predchádzajúcej verzie pramení z toho, že sémantika sa má zaoberať výrazmi ako typmi. To má nezanedbateľné dôsledky pre indexické výrazy. V prvej verzii boli indexické výrazy jediným prípustným dôvodom, prečo by ten istý výrok mohol vyjadrovať rôzne propozície vzhľadom na rôzne kontexty použitia. Keďže v Borgovej verzii hovoríme len o výrazoch ako typoch, v prípade indexických výrazov nemôže do ich sémantického obsahu – a ani do sémantického obsahu výrazov, ktoré obsahujú indexické výrazy – vstupovať to, čo označujú vzhľadom na konkrétny kontext použitia. Ak hovorca A použije vetu

(2) Ja som hladný,

vyjadrí tak propozíciu

(2p) »A je hladný«,

no táto propozícia nebude sémantickým obsahom (2) (vzhľadom na kontext daného použitia), ale bude nanajvýš pragmaticky (či nejako inak) relevantná. Zámená ako typy totiž na nič nereferujú, referujú len ich konkrétne realizácie (vzhľadom na kontext ich použitia). Zámená ako typy sa vzťahujú nanajvýš na určité všeobecné kritériá výberu referentov. V prípade výrazu „ja“ je to kritérium, podľa ktorého použitia tohto zámena referujú na ich používateľov, teda hovorcov. Formálne môžeme takéto kritérium modelovať ako funkciu z kontextu použitia (ktorý sa dá špecifikovať ako usporiadaná n -tica určitých parametrov) do indivíduí (ktoré v tomto prípade plnia úlohu hovorcov v danom kontexte použitia).¹⁰ Možno ľahko vidieť, že propozícia (2p) je plnohodnotným sémantickým obsahom použitia vety (2) podľa prvej verzie sémantického minimalizmu. Navyše, propozícia (2p) je najmenším spoločným menovateľom všetkých použití vety (2), ktoré majú toho istého hovorcu.

Čo by veta (2) vyjadrovala v rámci koncepcie, ktorú presadzuje Emma Borg? Máme na výber z dvoch rámcových možností. Po prvé, vyjadrovala by obsah, ktorý by na mieste zodpovedajúcom indexickému výrazu nemal nič, takže by sa v ňom vyskytovalo akési nezaplnené miesto.¹¹ To však môže byť v rozpore s tým, čo Borg tvrdí na iných miestach:

„Formálne sémantické teórie možno vo všeobecnosti... charakterizovať ako teórie, ktoré sú vo svojej podstate založené na syntaxi; to znamená, že propozičný alebo pravdivostný obsah vety prirodzeného jazyka možno jednoducho vysvetliť prostredníctvom formálnych operácií na syntaktických črtách danej vety, t. j. na lexikálnych jednotkách, ktoré obsahuje, a prostredníctvom spôsobu ich spojenia“ (Borg 2004, 3).

¹⁰ V podstate ide o Kaplanovo vymedzenie pojmu *charakter* výrazu.

¹¹ Tento návrh v podstate spočíva v tom, že výrok s indexickým výrazom by namiesto propozície vyjadroval len propozičný radikál či propozičnú kostru.

V tomto citáte sa explicitne zmieňuje o propozičnom či pravdivostnom obsahu. Veta ako typ by mala vyjadrovať obsah, ktorý môže byť ohodnotený ako pravdivý či nepravdivý, a teda je plnohodnotnou propozíciou. Keby veta vyjadrovala obsah, ktorý by bol v nanačnenom zmysle nekompletný, sotva by išlo o *pravdivostný* obsah. Preto by sme mali zvážiť druhý spôsob, ako interpretovať vetu (2) v rámci tejto koncepcie. Indexické výrazy by mali do vyjadreného obsahu dodávať práve všeobecné kritérium výberu referentov (vzhľadom na kontext použitia). Výrazy ako typy sa viažu s takýmito kritériami a podľa tohto chápania by mali byť súčasťou vyjadreného obsahu. Veta (2) by v takom prípade mala vyjadrovať propozíciu (zjednodušene povedané)

(2p*)   »používateľ vety je hladný«.

Túto koncepciu výrokov s indexickými výrazmi Borg aj skutočne v určitej podobe obhajuje. Akceptuje totiž Perryho teóriu *reflexívneho* obsahu výrokov s indexickými výrazmi (pozri Perry 2001). (2p*) je reflexívny obsah vety (2), je nezávislý od kontextu použitia, zároveň je určený výlučne „formálnymi operáciami na syntaktických črtách danej vety“, a teda by mal byť vyjadreným obsahom vety (2). Propozícia (2p) je zase vyjadrená len konkrétnym použitím vety (2), a teda nebude relevantná sémanticky, ale azda len pragmaticky.¹²

Aj túto druhú verziu sémantického minimalizmu môžeme zhrnúť v podobe dvoch kľúčových téz:

- B1. Propozícia, ktorú sémanticky vyjadrujú použitia toho istého výroku vzhľadom na ich príslušné kontexty, je totožná so sémantickým obsahom, ktorý vyjadruje daný výrok ako typ.
- B2. Propozícia, ktorú výrok sémanticky vyjadruje, pozostáva len z takých zložiek, ktoré zodpovedajú výrazom obsiahnutým vo výroku.

Rozdiely medzi týmito dvomi verziami sémantického minimalizmu sú dané predovšetkým rozdielmi medzi tézami A1 a B1. Naopak tézy A2 a B2 sú si veľmi podobné, ba dokonca ich možno považovať za totožné. To, čo sa v nich tvrdí, možno chápať ako definičnú črtu ktorejkoľvek verzie sémantického minimalizmu. Pod sémantickým minimaliz-

---

¹² Hoci mojím úmyslom nie je hodnotiť jednotlivé verzie sémantického minimalizmu, musím poznamenať, že toto riešenie – hoci vyzerá prijateľne – má niektoré problematické aspekty. V prvom rade treba uznať, že od výrokov s indexickými výrazmi bežne očakávame, že budú vyjadrovať singulárne propozície podobne, ako ich vyjadrujú výroky, ktoré z nich dostaneme, keď indexické výrazy nahradíme (ekvivalentnými) vlastnými menami. (2p) je singulárna propozícia, no (2p*) singulárnou propozíciou nie je. Aj keby sme sa nejako vyrovnali s touto skutočnosťou, horšie by bolo to, že ak veta (2) (ako vetný typ) má mať ako svoj pravdivostný obsah propozíciu (2p*), tak nikdy nepôjde o pravdivú vetu, pretože vetné typy z definície nemajú používateľov. Dostávame zvláštny výsledok: Použitím vety (2) vyjadríme niečo pravdivé – a teda aj daná realizácia vety (2) je pravdivá –, hoci veta (2) pravdivá nie je. Domýšľať ďalšie dôsledky tejto pozície nebudem, chcem len poukázať na to, že charakterizovať sémantický minimalizmus ako koncepciu, ktorá sa zaoberá výlučne vetnými typmi a ich sémantickým obsahom, nemusí byť príliš uspokojivé.

mom teda môžeme rozumieť ktorúkoľvek sémantickú teóriu, ktorá tvrdí, že medzi zložky sémantického obsahu výrazu nepatrí nič, čo by nezodpovedalo ani jednej zo syntaktických jednotiek obsiahnutých vo výraze.

3. Indexikalizmus: medzi sémantickým minimalizmom a kontextualizmom? Alternatívou sémantického minimalizmu je kontextualizmus. Ako sme videli, kontextualizmus umožňuje, aby súčasťou vyjadrenej propozície boli aj také zložky, ktoré nezodpovedajú ani jednej zo syntaktických jednotiek vety, ale dostali sa do nej na základe pôsobenia určitých pragmatických procesov. Zdá sa, že sémantický minimalizmus a kontextualizmus sú prakticky vzájomnými negáciami, keďže ich môžeme stručne formulovať v podobe nasledujúcich dvoch téz (M1 je tézou sémantického minimalizmu a K1 tézou kontextualizmu):

M1. Každá zložka pravdivostného obsahu, ktorý je vyjadrený výrok, musí zodpovedať nejakej syntaktickej jednotke obsiahnutej vo výroku.

K1. Nie každá zložka pravdivostného obsahu, ktorý je vyjadrený výrok, musí zodpovedať nejakej syntaktickej jednotke obsiahnutej vo výroku.

Keď konflikt medzi sémantickým minimalizmom a kontextualizmom formulujeme v takejto podobe, v ktorej sa ukazuje, že ide o vzájomne sa negujúce pozície, zdá sa, že priestor pre nejaký rozumný *tretí* prístup neexistuje. Možno totiž akceptovať buď jednu tézu, alebo jej negáciu, ktorá je totožná s druhou tézou. Indexikalizmus, ktorý som pôvodne predstavil práve ako tretiu pozíciu, by teda v skutočnosti mal byť špecifickou verziou buď sémantického minimalizmu, alebo kontextualizmu. Vďaka logickému vzťahu medzi tézami M1 a K1 nemôže ísť o plnohodnotnú alternatívu uvedených dvoch koncepcií, pretože jednoducho nezostal priestor, v ktorého rámci by indexikalizmus mohol existovať ako nezávislý prístup.

V tejto stati nebudem podrobnejšie predstavovať nijakú konkrétnu verziu indexikalizmu (urobil som tak v knihe Zouhar 2011, resp. v stati Zouhar 2012), ale načrtnem kľúčovú charakteristiku ľubovoľnej verzie indexikalizmu. Jeden z najvýznamnejších obhajcov indexikalizmu konštatuje, že „všetky zložky propozície... sú určené na základe pripísania hodnôt prvkom použitej vety a ich spojenia podľa štruktúry vety“ (Stanley 2007, 183). V zásade ide o takú istú formuláciu týkajúcu sa určenia propozície vyjadrenej výrok (vzhľadom na daný kontext použitia), s akou sa môžeme stretnúť aj v prípade sémantického minimalizmu. Na rozdiel od sémantického minimalizmu však indexikalizmus explicitne spomína logickú formu výroku. Keď Stanley hovorí o štruktúre vety, má na mysli jej logickú formu. To znamená, že syntaktické pravidlá, ktoré určujú, ako jednotlivé slová tvoria celý zložený výrok, sa týkajú úrovne logickej formy, nie povrchovej štruktúry vety, kým v prípade sémantického minimalizmu je táto vec spravidla otvorená. Logická forma má dôležité postavenie aj pri interakcii významu s kontextom použitia, pretože „všetky pravdivostné efekty mimojazykového kontextu možno vystopovať k logickej forme“ (Stanley 2007, 30), čo znamená, že „každá kontextová závislosť pravdivostného obsahu pramení z toho, že sa stanovujú hodnoty kontextovo citlivých prvkov v skutočnej štruktúre viet prirodzeného jazyka“ (Stanley 2007, 31). V skutočnej štruktúre vety, t. j. v jej

logickej forme, sa vyskytujú premenné, ktoré sa nemusia prejavovať na povrchovej úrovni vety, pričom hodnoty týchto premenných sa môžu fixovať na základe kontextových faktorov. Jednotlivé verzie indexikalizmu sa líšia predovšetkým tým, ako túto myšlienku explikujú. Stanleyho indexikalizmus predpokladá, že každé podstatné meno sa na úrovni logickej formy spája s dvojicou kontextových premenných, vďaka ktorým sa v prípade potreby môže vhodne zúžiť extenzia výrazu. Môj minimálny indexikalizmus (Zouhar 2011) zase tvrdí, že skutočná árnosť predikátu, ktorý sa vyskytuje vo vete, môže byť vyššia, než sa zdá na základe povrchovej formy vety (toto riešenie som implicitne predpokladal aj v stručnej formulácii indexikalizmu v prvej časti state). Domnievam sa, že minimálny indexikalizmus je univerzálnejší ako Stanleyho koncepcia, keďže ho možno aplikovať na viaceré druhy kontextovej závislosti vyjadreného obsahu, ale zároveň je aj v rozumnej miere umiernenější, pretože implicitné premenné vyskytujúce sa v logickej forme výrokov postuluje len v nevyhnutných prípadoch.

Malo by byť zrejmé, že indexikalizmus sa môže bez akýchkoľvek problémov podpísať pod tézu, ktorú obhajuje sémantický minimalizmus. Aj na modelovom príklade z prvej časti možno vidieť, že všetky zložky pravdivostného obsahu – propozície »*Albert vyhral X*« – zodpovedajú syntaktickým jednotkám obsiahnutým vo výroku. Jediný (prípadný) rozdiel medzi týmto prístupom a ostatnými verziami sémantického minimalizmu spočíva v tom, že indexikalizmus pracuje s bohatšou syntaktickou teóriou, ktorá pripúšťa, že počet *explicitných* syntaktických jednotiek vo vete môže byť menší ako počet *všetkých* sémanticky relevantných syntaktických jednotiek z vety.

Bude mať sémantický minimalizmus principiálne problémy s akceptovaním explicitne nerealizovaných syntaktických jednotiek? Keby bola odpoveď kladná, indexikalizmus by nemohol byť verziou sémantického minimalizmu. V takom prípade by sémantický minimalizmus mohol mať podobu tézy M2 a kontextualizmus podobu tézy K2:

M2. Každá zložka pravdivostného obsahu, ktorý je vyjadrený výrok, musí zodpovedať nejakej explicitnej syntaktickej jednotke obsiahnutej vo výroku.

K2. Nie každá zložka pravdivostného obsahu, ktorý je vyjadrený výrok, musí zodpovedať nejakej explicitnej syntaktickej jednotke obsiahnutej vo výroku.

Z tejto formulácie je však zrejmé, že indexikalizmus by mal byť verziou kontextualizmu, pretože podľa indexikalizmu naozaj platí, že nie všetky zložky pravdivostného obsahu sú explicitne reprezentované nejakými syntaktickými jednotkami, keďže niektoré sú realizované implicitne.

Lenže proti tomu by sa obhajca indexikalizmu rázne ohradil. Určite nepatrí do spoločnosti prívržencov kontextualizmu, pretože pre kontextualizmus je podstatné to, že akceptuje ako sémanticky relevantné aj voľné obohatenie či iné pragmatické procesy (a preto formulácia K2 nie je výstižná). Voľným obohatením sa do vyjadreného obsahu dostávajú zložky, ktoré nezodpovedajú žiadnej syntaktickej jednotke. To je pre indexikalistu neprípustné: To, čo kontextualista považuje za prípad voľného obohatenia, môže byť pre indexikalistu nanajvýš (skrytý) prípad ohodnotenia, pretože v skutočnosti sa takto udeľujú hodnoty skrytým premenným. Kontextualizmus teda v podstate nahrádza ohod-

notenie skrytých premenných voľným obohatením. Kontextualizmus a sémantický minimalizmus v predchádzajúcej formulácii teda treba chápať tak, že akceptujú len explicitné syntaktické jednotky:

M3. Všetky syntaktické jednotky, z ktorých pozostáva výrok, sú explicitné a každá zložka pravdivostného obsahu vyjadreného výrokom musí zodpovedať nejakej syntaktickej jednotke obsiahnutej vo výroku.

K3. Všetky syntaktické jednotky, z ktorých pozostáva výrok, sú explicitné a nie každá zložka pravdivostného obsahu vyjadreného výrokom musí zodpovedať nejakej syntaktickej jednotke obsiahnutej vo výroku.

V tejto finálnej formulácii už je priestor aj na ďalšiu možnosť, keďže vzájomnými negáciami sú len druhé konjunkty téz M3 a K3. Negovať však môžeme aj prvý konjunkt v téze M3 a dostaneme tak koncepciu, ktorá sa značne podobá na indexikalizmus:

I. Nie všetky syntaktické jednotky, z ktorých pozostáva výrok, sú explicitné a každá zložka pravdivostného obsahu vyjadreného výrokom musí zodpovedať nejakej syntaktickej jednotke obsiahnutej vo výroku.

Keďže každá zložka propozície musí zodpovedať nejakej syntaktickej jednotke z výroku, no nemusí ísť o explicitnú syntaktickú jednotku, otvára sa aj možnosť existencie implicitných jednotiek.¹³

Téza I bude plnohodnotnou alternatívou sémantického minimalizmu len v prípade, že minimalizmus *musí* akceptovať tvrdenie, podľa ktorého všetky syntaktické jednotky, z ktorých pozostáva výrok, sú explicitné. Lenže takýto záväzok v skutočnosti plniť nemusí a pokiaľ viem, ani jeden obhajca minimalizmu ho fakticky ani nesplnil. Treba si totiž uvedomiť, že rozhodnutie o tom, či sú prípustné implicitné jednotky, je v kompetencii *syntaktickej* teórie. Sémantický minimalizmus (podobne ako indexikalizmus a kontextualizmus) je *sémantickou* teóriou, ktorá je zlučiteľná s rozličnými syntaktickými teóriami jazyka.¹⁴ To znamená, že ak syntaktická teória poprie existenciu implicitných jednotiek, sémantický minimalizmus musí danému výrazu priradiť len taký sémantický obsah, ktorého zložky budú zodpovedať len explicitným jednotkám. Ak však syntaktická teória pripustí aj existenciu implicitných jednotiek a sémantický minimalizmus bude aj naďalej tvrdiť, že každá zložka vyjadreného obsahu zodpovedá nejakej syntaktickej jednotke, tak môže akceptovať aj to, že niektoré zložky vyjadreného obsahu budú zodpovedať len implicitným jednotkám. Indexikalizmus nič viac nevyžaduje. Keby sémantický minimaliz-

---

¹³ Len na doplnenie dodávam, že podobne môžeme upraviť aj tézu K3. Dostaneme: „Nie všetky syntaktické jednotky, z ktorých pozostáva výrok, sú explicitné a nie každá zložka pravdivostného obsahu vyjadreného výrokom musí zodpovedať nejakej syntaktickej jednotke obsiahnutej vo výroku.“ To je však opäť len verzia kontextualizmu – a dokonca veľmi rozšírená verzia –, ktorá pripúšťa aj ohodnotenie skrytých premenných, aj voľné obohatenie propozície.

¹⁴ Musím však uznať, že indexikalizmus by sa nedal dobre obhajovať v prípade takých syntaktických teórií, ktoré odmietajú postulovať premenné či iné syntaktické jednotky, ktoré sa vyskytujú len na úrovni skrytej logickej formy, no nie sú viditeľné na povrchovej úrovni výroku či iného výrazu.

mus akceptoval implicitné jednotky, indexikalizmus by bol jednou z jeho verzií a rozdiel medzi minimalizmom a kontextualizmom by sme mohli zachytiť pomocou pôvodných téz M1 a K1; téza I by tak bola nadbytočná, lebo by bola obsiahnutá už v téze M1.

Rozhodnutie o tom, či existujú aj implicitné syntaktické jednotky, je teda nezávislé od sémantiky. Otázne je, samozrejme, to, či je výhodné postulovať takéto implicitné zložky, teda to, či existujú jazykové javy, ktorých najlepšie – ak nie jediné prijateľné – vysvetlenie musí pracovať s implicitnými jednotkami. Keby takéto javy existovali, predstavovali by nezávislý argument v prospech zavedenia implicitných jednotiek, keďže javy, ktoré som ilustroval v prvej časti, by neboli jediným dôvodom na ich postulovanie.

Domnievam sa, že implicitné jednotky sú nevyhnutné napríklad v prípade vysvetlenia elipsy. Eliptické vyjadrenia spočívajú v tom, že hovorca nevysloví celú vetu, ale časť zamlčí. Zmlčané výrazy sa však nestratili a naďalej existujú aspoň na úrovni logickej formy. Možno to vidieť na príkladoch:

- (3) Albert obdivuje Alfonza a Alfonz obdivuje Alojza.
- (3*) Albert obdivuje Alfonza a Alfonz Alojza.
- (4) Albert obdivuje Alfonza a Albert nenávidí Alojza.
- (4*) Albert obdivuje Alfonza a nenávidí Alojza.
- (5) Albert Alfonza obdivuje a Alojz Alfonza nenávidí.
- (5*) Albert Alfonza obdivuje a Alojz nenávidí.

V druhej časti vety (3*) chýba explicitný výskyt slovesa, vo vete (4*) podmetu a v (5*) zase predmetu. Ak by sme nepripustili, že na úrovni logickej formy výrazov (3*), (4*) a (5*) sa vyskytuje niečo, čo je zmlčané na úrovni povrchovej štruktúry, tak by sme tieto výrazy nemohli považovať za výroky. Tak to však nie je, a preto je rozumné odlišovať logickú formu od povrchovej štruktúry vety aj tým, že sa odlišujú počtom a druhom syntaktických jednotiek, ktoré sa v nich vyskytujú.

Napriek určitým rozdielom všetky štandardné teórie elipsy konštatujú, že chýbajúce výrazy sú v nejakej podobe prítomné na úrovni skrytej logickej formy. V knihe (Zouhar 2011) tvrdím, že na úrovni logickej formy sa na ich mieste vyskytuje voľná premenná, ktorej hodnotami sú objekty vhodných druhov (individua, vlastnosti, vzťahy a podobne) v závislosti od kontextu použitia. Ak je to tak, máme dobrý dôvod akceptovať implicitné jednotky. A rozhodne ich musí akceptovať aj sémantický minimalizmus; v opačnom prípade by totiž nemohol adekvátne zachytiť sémantiku eliptických viet.¹⁵

Nezávisle od evidencie, ktorú poskytujú eliptické vyjadrenia, môžeme povedať, že sémantický minimalizmus nijako neporuší svoje princípy, ak bude akceptovať implicitné

---

¹⁵ Iný dôvod, prečo akceptovať existenciu premenných na úrovni logickej formy vety, súvisí s kvantifikáciou. Logické teórie ukazujú, že premenná je výborným nástrojom na zachytenie štruktúry výrokov s kvantifikátormi, keďže premenné možno viazať. Analogicky fungujú aj mnohé ďalšie syntaktické teórie: Postulujú premenné rozličných druhov, aby výroky (a vety vo všeobecnosti) s kvantifikátormi mohli mať prijateľnú syntaktickú štruktúru. Lenže premenné nie sú súčasťou slovníka bežných používateľov jazyka, ale sú len teoretickým nástrojom. Nevyskytujú sa teda na úrovni povrchovej štruktúry vety, ktorá je prístupná všetkým používateľom jazyka, ale len na úrovni (skrytej) logickej formy.

jednotky, ktoré sa vyskytujú na úrovni logickej formy, ale nie na povrchovej úrovni výroku či výrazu. Skôr naopak, môže tak poskytnúť adekvátnejšiu explikáciu vyjadreného obsahu ako v prípade, že by ich neakceptoval. Indexikalizmus teda môžeme považovať za verziu sémantického minimalizmu, ktorá pracuje aj s implicitnými jednotkami.¹⁶

Literatúra

- BACH, K. (1994): Conversational Impliciture. *Mind and Language*, 9, (2), 124-162.
- BORG, E. (2004): *Minimal Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- BORG, E. (2010): Minimalism and the Content of the Lexicon. In: Baptista, L. – Rast, E. (eds.): *Meaning and Context*. Bern: Peter Lang, 51-78.
- CAPPELEN, H., LEPORE, E. (2005): *Insensitive Semantics: A Defense of Semantic Minimalism and Speech Act Pluralism*. Oxford: Blackwell Publishing.
- CARSTON, R. (2002): *Thoughts and Utterances: The Pragmatics of Explicit Communication*. Oxford: Blackwell Publishing.
- MÁCHA, J. (2012): The Idea of Code in Contextualism and Minimalism. *Organon F*, 19, Supplementary Issue, 116-136.
- PERRY, J. (2001): *Reference and Reflexivity*. Stanford: CSLI Publications.
- RECANATI, F. (2004): *Literal Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RECANATI, F. (2010): *Truth-Conditional Pragmatics*. Oxford: Clarendon Press.
- SOAMES, S. (2002): *Beyond Rigidity: The Unfinished Semantic Agenda of 'Naming and Necessity'*. Oxford: Oxford University Press.
- SOAMES, S. (2009): The Gap between Meaning and Assertion: Why What We Literally Say Often Differs from What Our Words Literally Mean. In: Soames, S.: *Philosophical Essays, Vol. 1. Natural Language: What It Means and How We Use It*. Princeton – Oxford: Princeton University Press, 278-297.
- STANLEY, J. (2007): *Language in Context. Selected Essays*. Oxford: Clarendon Press.
- ZOUHAR, M. (2011): *Význam v kontexte*. Bratislava: aleph.
- ZOUHAR, M. (2012): Predikáty vkusu a ich sémantika. *Filozofia*, 67, (7), 518-529.

Táto stať vznikla vo Filozofickom ústave SAV v rámci grantu VEGA č. 2/0019/12 *Jazyk a determinácia významu v komunikácii*.

Marián Zouhar
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: marian.zouhar@gmail.com

---

¹⁶ Ďakujem Pavlovi Cmorejovi za pripomienky k predchádzajúcej verzii state.